

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

149

Directors: Ramon Arnabat (URV),
Josep Santesmases (CCEPC)
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Tria de novetats: Pineda Vaquer (IRMU)
Dipòsit legal: B. 47.520-76
ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: Patrimoni: conèixer-lo,...	1
TEMES 1: Conèixer el patrimoni	2
TEMES 2: Protegir el patrimoni...	5
TEMES 3: Difondre el patrimoni ...	8
PATRIMONI: Inventariar el ...	11
RESSENYES	13
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

Plecs d'Història Local és una revista trimestral que publica articles originals de recerca i reflexió sobre història local i comarcal i en divulga la producció editorial i les activitats en l'àmbit territorial de les terres de parla catalana.

TERESA REYES I BELLMUNT. Cap de la Secció Tècnica de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona

PATRIMONI: CONÈIXER-LO, PROTEGIR-LO I DIFONDRE'L

Els orígens de la idea de patrimoni cultural, entès com a bé col·lectiu, cal anar a cercar-los en la Revolució Francesa de 1789. Aquell mateix moviment, que establí i sacralitzà les bases de la propietat privada com a trampolí per a les llibertats individuals, va reconèixer que determinats béns, tot i haver estat creats per a un individu —i, sovint, adquirits amb els diners que aquest havia pagat al creador—, eren mereixedors, per les seves qualitats històriques i artístiques, de ser gaudits pel conjunt de la societat.

Caldrà esperar als anys posteriors a la Segona Guerra Mundial i a la reflexió sobre els estralls que els conflictes bèl·lics ocasionen als béns culturals, així com sobre les responsabilitats individuals i col·lectives que se'n deriven, per tal que vagi agafant forma el deure dels estats de vetllar per la preservació dels elements singulars d'una herència històrica i artística que es vol universal.

Els primers textos normatius i els successius tractats internacionals per a la protecció cultural influirán en les disposicions adoptades pels diferents estats i governs autònoms, i impulsaran el creixement de l'àmbit que caldrà protegir. Les tipologies d'objectes o elements per protegir s'amplificaran i diversificaran, per tal d'aixoplugar fons documentals i bibliogràfics, col·leccions etnogràfiques i altres béns. Hom pren consciència que el criteri que defineix el deure de preservació d'un objecte no té tant a veure amb la seva qualitat intrínseca com

amb els valors estètics, històrics, identitaris o científics, per exemple, que hi reconeixem o projectem sobre ell, com a grup social constituït.

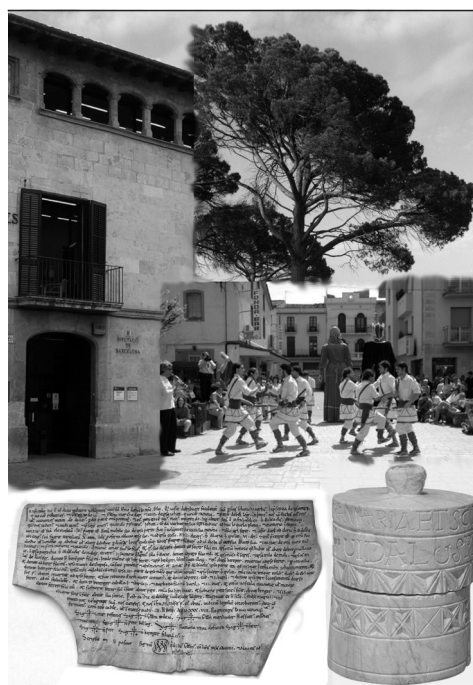
Alhora, va estenent-se la idea que és necessari preservar el

context dels elements monumentals, i no aïllar-los del marc urbanístic o paisatgístic que els dona sentit. I, en la mateixa línia, s'imposa protegir tant els escenaris de la història humana (camps de batalla, rutes de pelegrinatge, vies de comunicació antigues, paisatges agrícoles singulars o representatius...) com els de la història natural (jaciments geològics i paleontològics, espais paisatgístics, parcs naturals, arbres singulars...).

Una progressió que no és sinó un pas cap al desbordament de l'àmbit de protecció més enllà dels objectes, les construccions o els paisatges, per tal d'incorporar manifestacions immaterials, com ara festivitats, rituals, música o narracions orals, a partir dels quals es construeixen, en bona part, la nostra cultura i la memòria col·lectiva.

Els articles que formen aquest *Plecs* aborden en primer lloc què és el patrimoni i per què cal conèixer-lo, segueixen amb quines són les eines amb què comptem per protegir-lo, i

per acabar parlen de la difusió del patrimoni des de l'òptica dels museus locals, uns dels equipaments de més proximitat entre el patrimoni i la societat. ■

Elements de patrimoni públic immoble, moble, documental, immaterial i natural. Font: Mapes del Patrimoni Cultural

temes-1)

MARTA FÀBREGA GALLEGUET. Directora del Museu Arqueològic i Paleontològic - Coves del Toll de Moià

CONÈIXER EL PATRIMONI

Què entenem per patrimoni?

Formalment, l'Enciclopèdia Catalana defineix el patrimoni com el «conjunt de béns, valors i crèdits que posseeixen una persona o una institució. Béns que una persona hereta dels seus ascendents». Aquesta definició acadèmica, però, no és la que entenem conceptualment quan parlem de patrimoni en termes socials. Des d'una visió antropològica, el patrimoni el podem definir com el conjunt de béns i valors que formen **la identitat de la humanitat**, des de l'òptica de la societat humana mateixa, o sigui, que som nosaltres, com a éssers socials, qui definim què entenem per patrimoni, què hi englobem i quines tipologies diferenciem. És en aquest àmbit que centrem la discussió d'aquest article.

Quins tipus de patrimoni identifiquem?

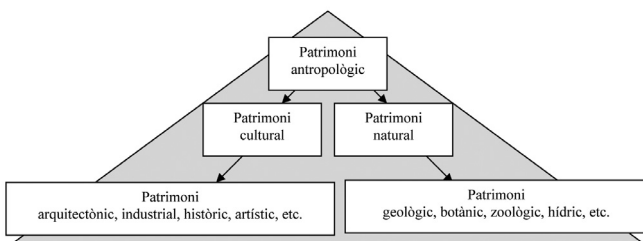
El patrimoni es pot dividir en dues categories, segons siguin elements de construcció humana o no:

Patrimoni cultural: format pels testimonis de construcció o fabricació antropològica que formen l'herència cultural de la societat. En aquest patrimoni hi ha gran varietat de subtipus: arqueològic, arquitectònic, industrial, històric, artístic, etnogràfic, etc. (Llei 9/1993).

Patrimoni natural: conjunt de béns i recursos de la naturalesa font de diversitat biològica i geològica, que tenen un valor mediambiental, paisatgístic, científic o cultural per a la humanitat (Llei 42/2007). També aquí trobem molts subtipus: geològic, botànic, zoològic, hídric, etc.

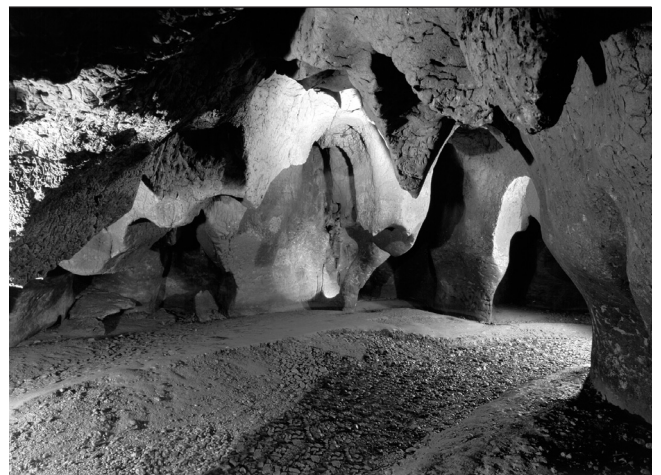
En aquesta divisió, generalment acceptada a l'actualitat, hi ha

Concepció piramidal de l'estructuració del patrimoni.

alguns elements de distorsió que cal tenir en compte, ja que sovint les coses no són «ni totalment blanques, ni totalment negres, sinó que tenen matisos que les fan grises». Ens referim a aquells elements que són alhora patrimoni natural i cultural, com per exemple les coves naturals ocupades durant la prehistòria pels nostres antecessors. Ningú no pot dubtar que són patrimoni cultural i dins d'aquest context l'emmarcaríem com a patrimoni arqueològic i històric. Ara bé, per la seva singularitat geològica i per la seva fragilitat ecològica també són patrimoni natural.

Les Coves del Toll de Moià, cavitat natural singular de gran bellesa i importància geològica (Geotop 221 de IEIGC), considerada el jaciment d'Europa més important en fauna quaternària, amb presència humana des del paleolític mitjà i fins al bronze. Foto: Museu de Moià.

Per què hem de conèixer el patrimoni?

La UNESCO, en la **Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial (1972)**, planteja que la riquesa natural és inseparable de la història i que els testimonis de l'home i de la natura constitueixen un únic patrimoni per a la humanitat. En paral·lel a la necessitat de conservació, també planteja el valor social i utilitari: el patrimoni no té sentit si la societat no l'utilitza. Mitjançant aquest ús social, el patrimoni és entès com un instrument d'educació, de delectació i de desenvolupament social, econòmic i cultural.

Per tant, si acceptem les premisses de la UNESCO, la pregunta de per què hem de conèixer el patrimoni es respon tota sola: per conservar i utilitzar el patrimoni és imprescindible, abans que res, conèixer-lo i definir-lo.

Conèixer el patrimoni comporta també desenvolupar un sentiment molt humà envers allò que hom coneix: l'amor. Qui coneix, valora i aprecia el patrimoni, l'estima. I allò que s'estima no es vol destruir; al contrari, es vol conservar, difondre i mostrar.

Facilitar a la societat el coneixement del patrimoni comporta que augmentin les demandes socials relacionades amb ell, i posa de manifest que pot contribuir a la creació de riquesa en el context de les indústries de l'oci i de la promoció del turisme cultural i ecològic.

Qui vol conèixer el patrimoni?

Podem definir tres categories o agents:

Els especialistes són aquelles persones que es dediquen a alguna branca especial de la ciència, la tècnica, l'art, etc. Per tant, tenen coneixements molt especialitzats en una matèria determinada, fet que els permet descobrir, investigar, definir i caracteritzar els elements amb valor patrimonial, i posar-los en coneixement de la societat.

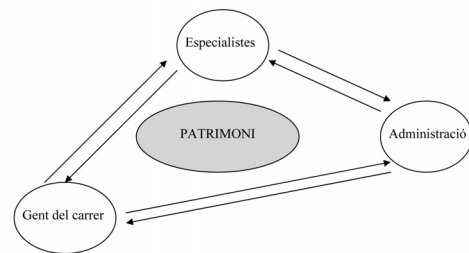
L'administració és el conjunt d'òrgans públics encarregats d'exercir les potestats administratives que la societat els ha delegat, entre elles la conservació i explotació del patrimoni, d'acord amb la naturalesa d'aquest i amb la llei. Per tant té la funció de catalogar, regular, posar en valor, conservar, preservar i difondre el patrimoni.

La gran massa social, que col·loquialment definim com *la gent del carrer*, està formada per cadascun dels individus que formen la societat i que per tant, com a societat, són els hereus del patrimoni que volen conèixer. S'agrupa en diferents col·lectius, no excloents entre ells, i que tenen motivacions diverses per conèixer el patrimoni: conceptuals, educatius, emocionals, sensitius, lúdics, etc. La gent del carrer la formen tant individus com parelles, famílies, grups d'amics, associacions, escoles i d'altres; si coneixen el patrimoni en gaudiran, el valoraran i l'estimaran.

Cadascun d'aquestes agents es retroalimenta dels altres, i així es crea un bucle tancat en constant creixement i *feedback* entre les parts. Els especialistes identifiquen i estudien els elements patrimonials, de manera que l'administració els pot posar en valor, catalogar-los, protegir-los i difondre'ls, perquè finalment la gent del carrer també els conegui, i en conseqüència vulgui saber-ne més, fet que porta els especia-

listes a seguir treballant per aprofundir en el seu coneixement.

Bucle tancat i de *feedback* entre els agents

Com podem conèixer el patrimoni?

Es pot enfocar des de diferents òptiques, però per seguir el fil conductor de l'article ho farem des de la perspectiva dels agents descrits anteriorment.

Els especialistes

Els **especialistes**, utilitzant mètodes científics, coneixen el patrimoni. Per obtenir aquests coneixements, cada especialista utilitza les eines pròpies de cada especialitat: treballs de camp, anàlisis de laboratori, recerca de documentació en arxius, tasques de restauració, etc.

Amb la seva tasca els elements patrimonials són descoberts, investigats, documentats i posats en valor. És com si els elaboressin una *carta de presentació* i un *currículum* per ser acceptats socialment com a valors i béns patrimonials.

Posem un parell d'exemples. El Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà és sens dubte un bé patrimonial actualment acceptat i reconegut socialment, però per arribar a aquest punt ha calgut, entre altres coses, que ornitòlegs, biòlegs o geòlegs fessin diferents estudis que han esdevingut la seva carta de presentació perquè la societat l'acceptés com a valor patrimonial i forcéss l'administració a catalogar-lo i protegir-lo com a tal.

Un segon exemple, totalment antagònic, pot ser qualsevol obra d'art. En aquest cas són els historiadors de l'art, els documentalistes o els restauradors els que han fet els estudis que permetran posar en valor aquest objecte i definir-ne la importància patrimonial per a la societat, a més de servir de base a l'administració per catalogar i protegir els bé.

La tasca dels especialistes per conèixer el patrimoni es difon principalment mitjançant els treballs d'investigació que es publiquen en forma de tesis de llicenciatura o doctorals, articles

1

2

5

8

11

13

14

16

temes-1)

en revistes especialitzades, llibres, catàlegs o obres de divulgació en general, per exemple.

L'administració

L'administració és l'encarregada de posar en valor i regular l'ús dels béns i valors que la societat sent com a seus, que formen la seva identitat i que els especialistes han documentat o «vestit» per refermar aquest interès social. Les principals eines per dur a terme aquesta tasca de coneixement del patrimoni són: inventariar i catalogar els elements patrimonials i regular-los per «donar fe» del seu valor mitjançant la legislació.

Destacarem dos exemples recents i molt interessants en l'àmbit de Catalunya:

Mapes de patrimoni cultural local, realitzats per la Diputació de Barcelona. Tenen com a objectiu la recollida exhaustiva de dades sobre el patrimoni cultural i natural d'un municipi concret i la seva valoració. Així esdevenen un instrument bàsic per a la protecció, la conservació, la planificació i la rendibilització social.

Inventari d'Espais d'Interès Geològic de Catalunya (IEIGC), realitzat per la Generalitat de Catalunya. Té com a objectiu generar una base de dades accessible i entenedora per a tots els organismes que intervenen en la gestió del territori, com a pas previ a la instrumentació de mesures per preservar el patrimoni geològic.

La gent del carrer

La gent del carrer accepta i valora els béns i valors patrimonials com a propis de la identitat col·lectiva. Els vol conèixer precisament per això, per valorar-los, perquè són part de la nostra identitat, com a comunitat local, com a poble, com a país, i com a humanitat, i per tant els volen estimar i gaudir-ne. Per apropar-se a conèixer el patrimoni com a societat s'han creat diferents instruments, segons el tipus de patrimoni, el moment històric, les possibilitats i els interessos socials.

Els sistemes clàssics que la població té al seu abast per conèixer el patrimoni, tenen com objectiu principal l'«autenticitat», és a dir, gaudir en primera persona, «en viu i en directe», de la sensació d'estar en presència dels elements patrimonials. Entre

aquests instruments els socialment més estesos i coneguts són els llibres, els museus, els monuments, els centres d'interpretació, les exposicions, els parcs naturals, els ecomuseus, les rutes temàtiques, els itineraris i els geoparcs, entre altres.

En una societat en evolució constant, però, els instruments també estan en transformació i actualment en plena revolució tecnològica. Les noves tendències, tot i que algunes propostes segueixen defensant l'«autenticitat del contacte», en general i gràcies a Internet aposten per conèixer el patrimoni sense necessitat de gaudir de l'original, sinó mitjançant l'accés a la informació o a les sensacions relacionades amb aquests elements patrimonials. Entre les novetats més recents que s'estan desenvolupant destaquem, entre altres, pàgines web, blogs, xarxes socials (Facebook, Twitter, etc.), sistemes d'informació geogràfica (rutes georeferenciades, geocerques, Wikiloc, etc.) i aplicacions per a mòbils (Woices, codis QR, etc.). El ventall de les noves possibilitats és tan ampli que es fa difícil conèixer-les totes i estar permanentment al dia.

Cap a on anem?

La nostra societat es transforma potser més ràpid del que com a persones podem assimilar mentalment. La manera clàssica que teníem de conèixer el patrimoni era acostar-nos-hi, veure'l i palpar-lo en primera persona, i en aquest context tenen cabuda les formes clàssiques que ens acosten al patrimoni com els museus i els parcs, per exemple. Ara bé, les noves tecnologies ens permeten conèixer el patrimoni sense necessitar de veure'l físicament, fet que suposa una revolució conceptual que per una banda no tinc clar que puguem pair tan ràpidament com es produeix, i per l'altra suposa que ens conformem amb la informació sense necessitat de comprovar-la per nosaltres mateixos. Caldrà estar molt atents perquè això ens pot allunyar de valorar aquell bé patrimonial, i en conseqüència deixar-lo d'estimar o relativitzar-ne la importància, fet que el pot portar a l'oblit social i a perdre el caràcter patrimonial, perquè ja no el sentim com a propi i com a part de la nostra identitat. El debat està obert: cap a on anem? Com haurem de conèixer el patrimoni? Què serà el patrimoni del segle XXI? ■

Bibliografia

Coves del Toll - Museu de Moià. www.covesdeltoll.com

El Museu més gran de Catalunya. Xarxa de Museus Locals. Diputació de Barcelona. <http://www.diba.cat/web/opc/museuslocals>

Inventari d'Espais d'Interès Geològic de Catalunya. www20.gencat.cat/portal/site/mediambient/

Mapes de patrimoni cultural local. Diputació de Barcelona. <http://patrimonicultural.diba.cat/>

Tractat de la Unesco de Patrimoni natural i cultural (1972). <http://en.www.mcu.es/patrimonio/CE/PatrMundial/Unesco/Definicion.html>

MARC BOSCH DE DORIA. Arqueòleg i gerent de l'empresa Antequem, S.L.

PROTEGIR EL PATRIMONI CULTURAL, RESPONSABILITAT COMPARTIDA

El patrimoni cultural representa totes aquelles manifestacions culturals i vestigis que ens han llegat els avantpassats i esdevé un signe de la identitat d'un país, d'un poble, que té les seves arrels en festes populars, oficis, edificis històrics o jaciments. En els darrers decennis, moltes de les nostres poblacions han crescut vertiginosament. El paisatge s'ha transformat com mai no s'havia produït en la història, fet que ha provocat la modificació i destrucció de nombrosos elements del patrimoni cultural, especialment immoble. L'administració pública, els estudiosos i la societat en general són els principals agents que actuen per posar en valor i garantir la protecció i conservació del patrimoni cultural.

Públic i privat

Una família és propietària d'una casa del segle XVIII al nucli antic d'una ciutat. L'immoble és una herència familiar i el volen rehabilitar per adaptar-lo a noves necessitats de confort i habilitar un aparcament a la planta baixa. Ja no es plantegen enderrocar la casa, però el projecte preveu redistribuir l'interior, obrir nous finestrals i afegir una balconada a la façana; també caldrà fer alguns rebaixos del terreny per fonamentar les parets mestres i soterrar els serveis de clavegueram, aigua, llum i gas. Però a l'hora de tramitar la llicència d'obres es troben amb l'inconvenient que la casa està «catalogada» i cal respectar la façana amb l'aspecte original, cal contractar arqueòlegs perquè facin el seguiment de les excavacions del subsòl i també fer un estudi documental i històric. S'adonen que no tindran la casa tal com ells volien i, a més, les reformes s'encariran considerablement per tal de complir els requisits de l'administració. Amb tot, es pregunten: «si és casa nostra, no podem fer el que vulguem?». Aquesta situació és un exemple molt comú, que posa constantment en tensió la protecció del patrimoni cultural. Planteja un debat social sobre el caràcter públic i privat, sobre què cal conservar i què no i com s'ha de protegir, sobre qui es fa càrrec del cost econòmic. Són qüestions que la legislació té resoltes, teòricament.

Marc legal

Ara farà vint anys que el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 9/1993 del patrimoni cultural català. Va ser una

fitxa històrica que desenvolupava una de les competències exclusives que l'Estat espanyol havia transferit a Catalunya i omplia un buit legal que reclamaven els professionals i la societat en general. La llei estableix diverses categories de protecció, amb les seves normes específiques, i també defineix el paper que fan totes les parts implicades, tant les administracions públiques com els propietaris.

Aquesta llei estableix diverses categories de protecció. Els Béns Culturals d'Interès Nacional (BCIN) corresponen als béns més rellevants del patrimoni cultural català. Són declarats per la Generalitat de Catalunya (el Parlament o el Govern), que els ha d'inscriure al registre corresponent i també és qui té la competència per aprovar-ne intervencions i la possible descatalogació. Es classifiquen en monuments, conjunts, jardins o llocs històrics i zones d'interès etnològiques, arqueològiques i paleontològiques. També són BCIN els que eren declarats Béns d'Interès Cultural (BIC) d'acord amb la

Fita de Cal Garriga (Bergús - Cardona, Bages). Pedra anepígrafa documentada des del segle XVII que fa de límit de propietat. Tot i ser un element patrimonial menor, l'obra de construcció de l'abastament d'aigua de la Llosa del Cavall a les comarques del Solsonès, el Bages i l'Anoia va aplicar les mesures correctores previstes en l'estudi d'impacte ambiental, desviant lleugerament la traça i senyalitzant l'element per no afectar-lo. Foto: Lourdes Moret (Antequem, SL)

1
2
5
8
11
13
14
16

temes-2

Llei 16/1985 de 25 de juny del patrimoni històric espanyol. En aquest cas s'inclouen els béns contemplats en el Decret de 22 d'abril de 1949 sobre normes de protecció dels castells (castells, torres, cases fortificades, sigui quin sigui el seu estat de conservació) i en el Decret 571/1963, de 14 de març, de protecció d'escuts, emblemes, creus de terme i similars. La mateixa llei catalana declara BCIN les coves, els abrics i els indrets que contenen manifestacions d'art rupestre, així com la documentació recollida en l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

En la categoria de Béns Cultural d'Interès Local (BCIL), s'inclouen els elements patrimonials que no compleixen les condicions pròpies dels BCIN, però en canvi tenen gran valor en el context municipal. Per tant, la seva declaració no va a càrrec de la Generalitat de Catalunya sinó de les administracions locals: són declarats pels ajuntaments o, en el cas dels municipis de menys de cinc mil habitants, pel Consell Comarcal. També es consideren BCIL els béns que formen part de catàlegs de patrimoni cultural incorporats en plans urbanístics municipals anteriors al moment que va entrar en vigor la llei catalana.

Específicament per als jaciments arqueològics es contempla la categoria dels Espais de Protecció Arqueològica (EPA), que correspon a llocs que no han estat declarats d'interès nacional però en els quals, per evidències materials, antecedents històrics o altres indicis, es presumeix l'existència de restes arqueològiques o paleontològiques. Els EPA són determinats per resolució del conseller de Cultura.

Finalment, la llei catalana preveu el conjunt d'altres Béns Catalogats (BC) que correspon als edificis, conjunts, elements arquitectònics, jaciments arqueològics i paleontològics que, tot i no haver estat declarats BCIN o BCIL, reuneixen també prou valors artístics, arquitectònics o històrics per formar part de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya (IPAC) o de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de Catalunya (IPAPC). També en formen part els béns de les mateixes característiques protegits mitjançant el planejament urbanístic propi de les administracions locals o comarcals.

Gestió de proximitat

La Generalitat de Catalunya és la principal administració competent en matèria de patrimoni cultural. Mitjançant els seus organismes, com la Direcció General del Patrimoni Cultural o els mateixos serveis territorials del Departament de Cultura, vetlla per la seva protecció i el compliment de la

lleí. Però les institucions municipals, les més properes al territori i directament implicades en el dia a dia de la vida i la transformació de les poblacions, tenen nombroses eines legals per incidir en la protecció i gestió del patrimoni, més de les que sovint poden o volen assumir.

A banda de declarar els BCIL, els ajuntaments disposen del planejament urbanístic, com les normes subsidiàries de planejament, els plans municipals d'ordenació urbanística (POUM) o els plans especials, com a principal aliat legal. Aquestes normes poden esdevenir encara més eficaces per a la protecció del patrimoni. Un ajuntament pot catalogar béns i pot definir normes de protecció (què es pot fer, què no es pot fer i què cal fer en un bé catalogat), en el marc de la norma general.

No obstant això, la majoria de municipis tenen dificultats per regular i vetllar per la protecció del seu patrimoni. La manca de recursos tècnics i econòmics és el principal escull per exercir aquest competència amb eficàcia. Els consells comarcals i les diputacions provincials, des de la seva vocació de servei als municipis, són administracions que sovint donen suport als ajuntaments i complementen la seva tasca. Per exemple, mitjançant l'Oficina del Patrimoni Cultural (OPC) i el Servei del Patrimoni Arquitectònic Local (SPAL), la Diputació de Barcelona col·labora amb els ajuntaments en la catalogació, l'estudi, la protecció i la posada en valor de béns patrimonials.

Impacte sobre el territori

La construcció d'infraestructures públiques i el creixement urbanístic són els grans factors de transformació del paisatge. Modificació de l'orografia, tala de boscos, divisió de camps de conreu, canvi de cursos fluvials i alteració d'ecosistemes són alguns dels efectes que la construcció de carreteres, autopistes, canalitzacions o línies de tren. Fruit de la creixent sensibilització social i en virtut de les directives europees de protecció del medi ambient, disposem del Reial decret legislatiu 1/2008, d'11 de gener, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'avaluació d'impacte ambiental de projectes. Les grans obres, doncs, han de preveure un estudi d'impacte i les mesures correctores més adequades per minimitzar o esmenar els efectes de la construcció.

Les infraestructures topen molt sovint amb el patrimoni immoble. Jaciments, masies, barraques, molins i altres vestigis històrics són susceptibles de ser destruïts quan entren les màquines excavadores. Per això és indispensable fer un estudi històric i arqueològic previ de tota la zona afectada. El

resultat d'una prospecció arqueològica preventiva i la consulta dels inventaris, els catàlegs i les fonts bibliogràfiques permeten anticipar unes mesures correctores que s'aplicaran posteriorment. Disposar de la màxima informació prèvia i anticipar mesures correctores és més rendible que haver d'afrontar la troballa de qualsevol element patrimonial per atzar, amb la conseqüent aturada de les màquines excavadores.

Patrimoni sensible

El patrimoni arqueològic i paleontològic és especialment vulnerable. Per la seva naturalesa, els fonaments d'una vil·la romana, un fons de cabana neolític o un conjunt de sitges iberes són restes que han quedat cobertes de terra per la dinàmica d'abandonament i enderroc de les estructures. La protecció d'aquest patrimoni, que després de segles o mil·lennis es troba soterrat, és potser la més complexa i controvertida perquè sovint conflueixen interessos urbanístics o constructius amb l'arqueologia. El marc que regula si cal fer una excavació, prospecció o control d'obra, i com s'ha de fer, és el Decret 78/2002, de 5 de març, que aprova el Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Hi ha tres tipus d'intervencions arqueològiques, segons la motivació: programades, quan s'executen en el marc d'un projecte de recerca científica; preventives, en el marc de l'execució d'un projecte constructiu en una zona on hi ha constància de l'existència d'un jaciment; i d'urgència, motivades per la troballa fortuïta de restes en una obra on no hi havia antecedents. Totes les intervencions han de ser finançades pel seu promotor, sigui públic o privat, excepte les urgències, que van a càrrec de la Generalitat de Catalunya.

Responsabilitat compartida

El patrimoni té clarament un valor social, al marge de qui en sigui el propietari legal, perquè enllaça la col·lectivitat amb unes arrels culturals comunes. Quan perdem un element patrimonial, perdem un tros de la nostra història, de nosaltres mateixos. Per això, tots som responsables directament o indirecta de la gestió correcta i eficaç, tant l'administració pública com la societat en general. Les institucions, establint eines legals i facilitant mitjans, poden protegir i vetllar perquè el patrimoni cultural es mantingui per a les generacions futures.

Vil·la Romana de Fontanals (Valls, Alt Camp), datada dels segles II-I aC al IV dC i localitzada arran de les obres de construcció de l'autovia A-27 entre Tarragona i Montblanc. Després de l'excavació arqueològica es va cobrir amb terra per protegir-la i no ha quedat afectada per l'obra. Foto: Sonia Pascual (Antequem, SL)

Però només amb l'acció administrativa no n'hi ha prou: cal un convenciment social, col·lectiu o personal, del valor real del patrimoni com a element amb possibilitats d'ús (valor formal), de coneixement del nostre passat (valor històric) i, sobretot, de definició cultural de nosaltres mateixos (valor simbòlic). Quan aquests valors estan plenament interioritzats en l'entorn social, la pregunta inicial de «si és casa nostra, no podem fer el que vulguem?» no tindrà lloc. El que voldrem serà conservar el patrimoni, protegir-lo i posar-lo en valor, al marge de les restriccions i obligacions legals. Llavors haurem assumit que la responsabilitat en la protecció del patrimoni és compartida.

Principals normes legals

Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català.

Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural.

Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Llei 3/2012, del 22 de febrer, de modificació del text refós de la Llei d'urbanisme, aprovat pel Decret legislatiu 1/2010, del 3 d'agost.

Reial decret legislatiu 1/2008, d'11 de gener, pel qual s'aprova el text refós de la Llei d'avaluació d'impacte ambiental de projectes. ■

temes-3

CARLES GARCÍA HERMOSILLA. Director del Museu Industrial del Ter

DIFONDRE EL PATRIMONI DES DELS MUSEUS LOCALS

El circuit de conèixer, protegir i difondre el patrimoni explica esquemàticament, però amb prou precisió, la tasca que fan els museus. No es pot entendre la funció d'aquests equipaments sense alguna d'aquestes tres dimensions de la gestió patrimonial. En aquest article em correspon reflexionar sobre la tercera part del circuit: la difusió. Durant les darreres dècades, aquest és probablement el punt del circuit en què s'ha transformat amb més intensitat la tasca dels museus, i el que ha exigint un reciclatge superior als professionals que ens dediquem a aquest món, especialment als museus locals.

Un nou paradigma per a la relació entre museus i entorn

Pel que fa a la relació amb la societat, els museus ja no són només un edifici i una exposició permanent. En molts sentits s'han obert cada vegada més al seu entorn, i mitjançant el patrimoni que custodien s'han incorporat a reflexions i debats que tenen un interès ciutadà més enllà de l'estrictament patrimonial o científic. Els museus acullen exposicions i activitats que participen en els debats sobre la igualtat de gènere, la diversitat cultural, la memòria democràtica o moltes altres temàtiques d'actualitat.

També ha augmentat la preocupació pels públics, des d'una perspectiva quantitativa (més visitants) però també qualitativa (adequació del discurs a la diversitat de públics). Els museus volen arribar al màxim nombre de persones, millorar les estratègies de comunicació, oferir propostes innovadores que permetin fer arribar els continguts a un major nombre de persones i grups socials. Els darrers anys la pressió sobre els museus perquè augmentin les dades de visitants ha estat una constant, i cal teixir estratègies noves per aconseguir-ho. La necessitat d'augmentar el nombre de visitants en l'actualitat no respon tant a una necessitat de rendibilització social i cultural de l'activitat del museu, reclamada pels seus impulsors, com a l'interès de generar nous ingressos per fer sostenibles els equipaments. Aquesta darrera és una necessitat accentuada en l'actual situació de precarietat econòmica i els nostres museus han fet esforços ingents en aquest sentit. Esforços que en bona part del món local no deixen de ser simbòlics en l'aspecte econòmic.

Però els nostres equipaments també han fet esforços per millorar l'accessibilitat dels museus pensant en la diversitat dels públics i dels usuaris del museu, amb un interès sincer per adequar-ne els continguts i les estratègies d'interpretació, amb un especial interès per l'educació. El turista, el ciutadà local, l'escolar, les famílies, els col·lectius amb necessitats específiques d'accessibilitat, com per exemple el públic invident, tenen necessitats i demandes específiques que els museus en major o en menor mesura estan recollint i a les quals volen donar resposta.

Bona part dels nostres museus ja no són uns simples emissors de missatges només per a aquells a qui puguin interessar. Els programes d'activitats es dissenyen a partir del diàleg amb els usuaris, públic visitant i ciutadania. Es construeixen nous discursos i programes d'activitats d'acord amb aquest diàleg, tenint també en compte les necessitats de l'entorn. Això defineix un nou model de relació amb l'entorn, basat en el compromís i atent a les pulsions de la societat, que s'ha anat fent des de fa anys un espai important en la museologia catalana i s'ha convertit en un nou model de posicionament del museu.

En aquest nou context, doncs, aquest tercer àmbit de l'acció dels museus que denominem difusió, i que tracta en el fons de la relació dels museus amb els usuaris i el conjunt de la societat, pren un relleu suplementari, ja que la relació amb el ciutadà passa a ser central en la dinàmica del museu, que es converteix en un equipament obert, atent al seu entorn i còmplice dels agents socials i la societat civil. Per tant, la difusió esdevé més complexa, i ja no és només divulgació, sinó que també demana als museòlegs estar atents a la realitat per adaptar els programes i la comunicació.

Les dimensions de la difusió del patrimoni

Fins aquí he definit el que considero un nou paradigma de relació dels museus amb el seu entorn, no desenvolupat completament però que en la meua opinió és una tendència compartida amb altres equipaments similars, especialment les biblioteques, que segurament porten un cert avantatge en aquest recorregut. El nou model no s'adiu amb el tòpic àmpliament estès que representa els museus com uns edificis imponents, temples laics, d'accés controlat, silenciosos, avorrits, ocupats per grans erudits i savis que custodien els tresors més valuosos; això està

superat. I finalment, és un model que també s'ha desenvolupat a Catalunya en l'àmbit de la museologia local.

Però més enllà de les transformacions del concepte de museu i de com afecten el tema que ens ocupa, a què ens referim quan parlem de difusió del patrimoni? Alguns dels aspectes ja han aparegut en aquesta introducció. Quan parlem de difusió del patrimoni estem parlant d'una amplíssima varietat de dimensions. Estem parlant de promoció turística, de programes educatius, de museografia, exposicions temporals i noves tecnologies, dels programes d'activitats, del màrqueting i la comunicació, del posicionament digital, de xarxes socials...

Com afronten avui els museus locals la difusió del seu patrimoni? Els grans museus han adequat les estructures a aquestes noves necessitats, i disposen d'equips específics i especialitzats per afrontar els diferents àmbits. Els museus locals, normalment de proporcions reduïdes i amb equips professionals limitats, no ho tenen fàcil per dominar totes aquestes arts de forma especialitzada. En aquests museus destaca la polivalència dels equips per sobre de l'especialització. L'amplitud de la tasca és gran, i els recursos són limitats. Tot i això han fet esforços per reduir la distància que en el circuit conèixer-protegir-difondre va de la ciència al ciutadà i per adaptar els programes d'activitats a les necessitats de les comunitats on donen servei. En el context de crisi actual, cal dir-ho, bona part d'aquests progressos entren en crisi, ja que les programacions d'activitats es redueixen dràsticament. En el cas d'aquests equipaments queda, però, el compromís, aquest nou posicionament que obre de forma radical i sense desconfiances les portes del museu al seu entorn.

En un article breu es fa difícil afrontar de forma sistemàtica totes dimensions de què consta la difusió del patrimoni. Malgrat això, sí que en voldria destacar alguns aspectes puntuals.

La imaginació al poder. Una programació cultural diversa

El principal espai de comunicació i difusió dels museus és l'exposició permanent. Això continua sent cert, però amb matisos i novetats. Els museus locals acullen, per exemple, una oferta molt dinàmica d'exposicions temporals, tant itinerants com de producció pròpia, que sovint prenen el protagonisme a l'exposició permanent. Aquesta dinàmica ajuda a reforçar els llaços amb la població local. Segons les estadístiques de museus que es poden consultar al web del Departament de Cultura, les dades de visites a les exposicions temporals programades pels museus registrats han passat de poc més d'un milió de visitants l'any 2001 a gairebé 3 milions l'any 2011.

A banda de l'augment del pes de les exposicions temporals, els museus han innovat amb programes d'activitats que inclouen tot tipus de propostes, de les més senzilles a les més innovadores. Una petita llista no exhaustiva: cicles de conferències, tallers de memòria, tallers de temàtiques específiques, propostes que vinculen cinema i patrimoni, programació d'espectacles de dansa o música vinculats als espais, incorporació del teatre i del llenguatge dramàtic a les estratègies d'interpretació, creació de rutes i itineraris, i un llarg etcètera.

Educació. Públics captius?

En l'àmbit educatiu és on probablement ha destacat més l'esforç que han fet els museus en general i els museus locals en particular durant els darrers anys. L'oferta educativa dels museus s'ha multiplicat, tant per la quantitat de públic escolar com per les activitats. El tret més destacat és la creació d'una oferta específica adreçada als diferents nivells educatius. Fins el més petit dels museus locals s'ha esforçat a adequar els seus continguts a aquest públic.

Aquesta ampliació de l'oferta ha portat un augment del públic escolar i ha generat un tòpic: el públic captiu. Aquest tòpic considera els escolars com un públic que els museus tenen assegurat i que per tant no han de guanyar-se any rere any, que arriba als nostres museus acríticament i sense esforç. És un tòpic injust que no té en compte els esforços per adequar els continguts als currículums escolars, el treball amb els centres i el professorat, i la labor de les àrees educatives de molts museus que han construït una oferta útil per al conjunt del sector educatiu.

Visita temàtica «Tecnologia tèxtil: de la fibra al fil» al Museu Industrial del Ter. Foto: Lluís Grané

temes-3) (pat

L'aposta turística i pel desenvolupament

Els agents (normalment l'administració local) que han impulsat museus en el medi local, o que compten des de fa anys amb museus locals, demanen als centres que exerceixin de pols de desenvolupament local i atracció turística. Darrerament en el medi local han sorgit molts equipaments patrimonials exclusivament amb aquesta finalitat. Així mateix, molts museus han orientat bona part de la seva acció a la promoció turística.

Aquest àmbit és un dels que encara ens reclama més esforços i en el qual les estratègies de difusió dels museus han de millorar. És un fet que des dels museus locals no sempre s'ha entès la dinàmica de la indústria del turisme i la connexió entre les estructures territorials de promoció turística i els museus ha estat complexa. Des dels museus sovint no hem sabut entendre que el turisme és una indústria i les estructures de planificació turística sovint tampoc no han sabut aprofitar el potencial dels nostres equipaments. Aquesta és una reflexió pendent, però no hi podem aprofundir en aquest article.

Millora de l'accessibilitat

Als museus catalans cada vegada costa menys trobar recursos adreçats a col·lectius amb necessitats específiques d'interpretació, com per exemple els discapacitats visuals. En aquest àmbit cal destacar el projecte «La mirada tàctil», de la Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona, que ha dotat 24 museus de «mòduls multisensorials», adreçats especialment a aquest col·lectiu. A pesar d'aquesta experiència i d'altres similars, en aquest àmbit els museus i els seus gestors encara tenim camí per recórrer.

Mòdul multisensorial del Museu Arqueològic de l'Esquerda de Roda de Ter. Foto: Museu de l'Esquerda

Les xarxes socials

Els darrers anys hem vist un exemple d'aquesta renovada capacitat dels museus per adaptar-se a contextos nous. No han girat l'esquena a l'aparició de les xarxes socials i les noves possibilitats de relació amb els ciutadans que ofereixen. Només cal donar un cop d'ull a dues de les xarxes socials més populars, Facebook i Twitter, per veure que els museus, i també els museus locals, s'hi han abocat amb més o menys fortuna. Hem de tornar a fer referència en aquest punt a les dificultats del museus locals per afrontar aquests canvis quan es precisen alts nivells d'especialització i, és clar, molt de temps, en un context d'equips professionals reduïts i necessàriament polivalents.

Des del 25 de març de 2011 el Museu Industrial del Ter és present a Twitter. Font: Museu Industrial del Ter

La democratització del patrimoni

Hem vist com els museus –també els museus locals– destinen cada vegada més esforços a la millora de la difusió i la comunicació amb l'entorn. Cal ubicar aquest procés en un context de democratització de la cultura en general i del patrimoni en particular. Hi ha una voluntat sincera d'augmentar les audiències quantitativament i qualitativament. I hi ha també una voluntat d'integrar la ciutadania (incloent les minories) en la dinàmica del museu, d'estar atents a les necessitats del visitant i del ciutadà. Aquests aspectes determinen en l'actualitat la tasca de difondre el patrimoni des dels museus, cosa que els dota d'un nou dinamisme molt perceptible, especialment, en l'entorn local, malgrat les dificultats. ■

rimoni

149

MARÍA DEL AGUA CORTÉS ELÍA. Arqueòloga, tècnica de patrimoni cultural a la Diputació de Barcelona.

INVENTARIAR EL PATRIMONI CULTURAL EN UN MAPA

Documentar, conservar, protegir, difondre... són premisses que sempre trobem presents en qualsevol programa relacionat amb el patrimoni cultural. Però per poder portar a terme qualsevol actuació en aquest marc és del tot necessari conèixer el patrimoni, saber què tenim i com ho tenim. Només així podrem decidir i establir les mesures més convenientes per a cada un dels elements i per al conjunt d'ells. Aquesta és la finalitat principal en la documentació: documentem per conèixer, per saber què hi ha al nostre entorn i ens defineix, però també per difondre aquest coneixement, per posar-lo a l'abast de tothom, per potenciar l'estima i així garantir la conservació i permetre que arribi més enllà del nostre present.

Aquest és l'objectiu principal dels **Mapes de Patrimoni Cultural** que, des de l'any 1999, elabora la Diputació de Barcelona per als municipis de la província que ho sol·liciten: inventariar el patrimoni cultural recollint de forma exhaustiva el màxim d'informació de cada un dels elements que conformen la idiosincràcia d'un poble, tot allò que el caracteritza culturalment. Els Mapes de Patrimoni Cultural són inventaris del patrimoni cultural i natural d'un municipi, amb la informació de cada element recollida en una fitxa i localitzada geogràficament. La consulta es fa sobre un mapa cartogràfic que permet veure cada element en el seu entorn immediat i que és accessible des de la xarxa, al web de Diputació de Barcelona i al de cada municipi, de manera que les noves tecnologies ens faciliten la plataforma per difondre aquest coneixement.

Els elements inventariats s'organitzen en cinc àmbits (patrimoni immoble, moble, documental, immaterial i natural) i cada un d'ells en diferents tipologies (edifici, conjunt arquitectònic, element arquitectònic, jaciment arqueològic, obra civil, element urbà, objecte, col·lecció, fons d'imatges, fons documental, fons bibliogràfic, manifestació festiva, tècnica artesanal, tradició oral, música i dansa, costumari, zona d'interès natural, espècimen botànic singular) de manera que el sistema permet fer cerques temàtiques conjuntes o altres de més espe-

cífiques, com cronològica, onomàstica, per ubicació o per tipus de protecció legal, entre altres.

Fins avui s'han elaborat Mapes de Patrimoni de 119 municipis, un 40% de la província de Barcelona, amb un total de 24.045 elements fitxats, cosa que es pot traduir en una densitat de 6,7 elements per quilòmetre quadrat. En molts d'aquests municipis l'inventari ha suposat accions de conservació o difusió que han revertit en el territori, la qual cosa demostra la validesa de la feina feta.

En una època en què la cultura està en crisi econòmica, no podem oblidar que conèixer el nostre entorn és un dels plaers de què encara podem gaudir de forma quasi gratuïta. Així mateix, només sent conscients del que ens envolta i ha estat la gènesi del que som ara podem afrontar amb garanties el que ha de venir.

Els Mapes de Patrimoni es poden consultar a:
www.diba.cat/web/opc/mapa_patrimoni_cultural

1

2

5

8

11

13

14

16

JOSEP MIQUEL VIDAL HERNÁNDEZ: LA FIDELITAT A LA CULTURA DES DE MENORCA

La sobtada desaparició del Coordinador Científic de l'Institut Menorquí d'Estudis no és només un fet dolorós per als seus amics i per a la cultura menorquina. És també una pèrdua important per a tots aquells que havien rebut la influència de la seva activitat i que, a través d'ell, s'havien connectat al coneixement d'una societat i una cultura concreta, com la menorquina. Crec que J.M. Vidal encarnava un model de dinamitzador cultural que m'atreviria a anomenar com a 'persona-xarxa'. Penso en aquelles persones, prou conegudes per a la gent de la CCEPC, que amb la seva activitat i dedicació contribueixen de manera important a la vida cultural, perquè a més de dedicar-se ells mateixos a la recerca en el seu àmbit local, estimulen la creació de coneixement, generen connexions i contactes, produeixen activitat i s'aboquen a la divulgació de la història de la seva comunitat, fortifiquen els sentiments de pertinença i, per tant, la cohesió social.

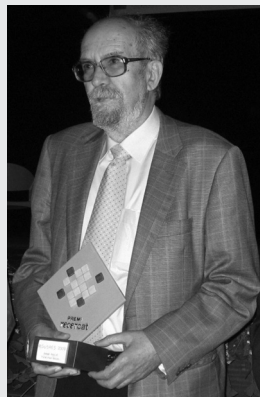
J.M. Vidal, que ens acaba de deixar inesperadament als 73 anys, representava tot això de forma extraordinària. Físic de formació, va renunciar a la carrera universitària, a començaments dels anys 70, per dedicar-se de ple a l'activisme cultural a Maó, el seu poble. El 1977 iniciava una aventura editorial que l'ocuparia de ple tota la seva vida. Amb un grup d'amics van llençar el projecte de l'*Enciclopèdia de Menorca* amb la idea de reunir en 5 volums els coneixements acumulats sobre Menorca al llarg del temps. El que havia de ser una obra de síntesi es va anar convertint en motor de recerca i les noves generacions d'estudiosos locals, la majoria lligats a universitats catalanes, van anar transformant el projecte inicial en una obra de creació de coneixement, un estímul a la recerca, sempre sota la direcció decidida i constant de Vidal Hernández. Avui, 37 després, s'han publicat 14 volums de gran rigor en el contingut i d'esplèndida presentació formal. Per completar el projecte caldrà encara editar-ne 8 ó 10 més, segons el que decideixin els continuadors. L'aventura de l'*Enciclopèdia* ha estat plena de precarietats econòmiques, però també de satisfaccions culturals. Per a Vidal Hernández era l'obra de la seva vida, on va anar a

parar una part important del propi patrimoni, i en la qual va poder canalitzar, a més, la seva afició a la fotografia, ja que la majoria de les il·lustracions eren seves. Els amics li dèiem en broma que era el nostre "Diderot" menorquí.

Però el vessant d'animador i de gestor cultural no s'esgota en l'obra editorial de l'*Enciclopèdia*. Quan el Consell Insular de Menorca va decidir crear, el 1985, un centre d'estudis, imitant en versió local l'estructura de l'IEC, per aglutinar els nombrosos intel·lectuals dispersos de dins i fora de l'illa, J.M. Vidal va ser nomenat Secretari General del nou Institut Menorquí d'Estudis (IME), i posteriorment amb el nom de Coordinador Científic, ha dirigit l'IME fins a la seva mort. Vint-i-set anys d'intensa activitat cultural, de publicacions (més de 250 títols), de cursos, de congressos, convenis i acords amb les més importants institucions culturals de l'àmbit català, inclosa la participació en la CCEPC i l'IRMU, que li concedí el premi Recercat el 2009. Només el 2012, la Universitat Catalana d'Estiu li concedí el premi Canigó i el mateix IME li atorgà la seva primera Insígnia d'Or, en reconeixement als molts anys de dedicació.

Al costat del Vidal Hernández editor i gestor cultural, no és menys important el seu paper com a escriptor. La seva producció més notable és la dels estudis sobre història de la medicina a Menorca, com els treballs sobre el Llatzaret de Maó o sobre la societat mèdica a la Menorca britànica. També va escriure nombrosos articles d'història de la ciència i va col·laborar de forma activa en la *Història de la Ciència i la Tècnica de Balears*, de la qual havia coordinat fins avui un parell de volums. I encara, els seus treballs en obres de divulgació general, com els volums dedicats a la descripció de Menorca com a Reserva de Biosfera, que palesen l'amplitud dels seus coneixements, el rigor científic, la claretat expositiva i la qualitat formal de la seva escriptura.

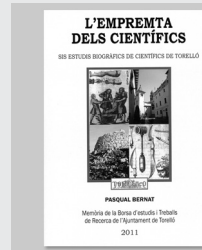
Josep Miquel Vidal Hernández (1939-2013): una vida dedicada a la cultura, al treball de connexió, de lligams, d'afirmació de la identitat menorquina en el conjunt de la cultura catalana i del saber general. És un tòpic que ha caracteritzat totes les evocacions amb motiu de la seva mort dir que no es podrà parlar de la història cultural de Menorca sense referir-se al paper central de Vidal Hernández en els darrers 40 anys. Però jo crec que el repte dels que quedem i hem compartit una bona part del seu camí, i els dels que vindran després, no és tant el de continuar la seva obra, sinó de saber mantenir el seu sentit d'equilibri entre activisme local i perspectiva universal. Que és la qualitat més notable dels grans homes que comptades vegades la història ens regala. ■

Ramon ARNABAT ; Josep SANTESMASES (eds.)
1960-1980: Transicions i canvis a les terres de parla catalana

Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana; Institut Ramon Muntaner; Cossetània Edicions, 2012. 665 p., 22,50 €

Pasqual BERNAT
L'empremta dels científics. Sis estudis biogràfics de científics de Torelló

Calvià: Edicions Talaiots, 2013, 98 p., 10 €.

La conjuntura social, econòmica, política i cultural de l'època que va del franquisme tardà a la transició democràtica comporta que aquests siguin uns anys convulsos, en què la profusió de canvis en tots els nivells porta a una sensació de voràgine històrica. L'objectiu del VIII Congrés de la CCEPC i, per tant, de les actes corresponents, és analitzar tots aquests canvis des de la vessant de la història local, deixant clar que aquesta transició va ser possible gràcies a una societat civil ben activa que va lluitar des de cada població de les terres de parla catalana.

L'anàlisi d'aquest moviment social local es fa des de tres punts de vista, que coincideixen amb els àmbits del congrés. Del primer àmbit, que es dedica al paper de la ideologia, la cultura i les identitats en aquest període de canvi, cal remarcar la poca incidència d'aportacions sobre moviments polítics, centrada en senyals comunicacions dedicades a la CNT de Mallorca i a les Joventuts de CDC, mentre que els estudis dedicats a la premsa local, amb quatre aportacions, van ser els predominants. El segon àmbit, dedicat als moviments socials, és el més extens, amb un total de disset estudis, i també el més heterogeni, amb anàlisis sobre els moviments feministes, veïnals, obrers, eclesiàstics, catalanistes i ecologistes que portaren cap a aquesta etapa de transició. Per últim, l'àmbit tercer se centra en l'associacionisme i els espais de sociabilitat de l'època, i cal destacar-ne les aportacions sobre l'auge de les associacions de veïns en aquests anys i en la creació de casals com a espais de socialització.

PINEDA VAQUER. Tècnica de documentació de l'Institut Ramon Muntaner

De la història individual a la història col·lectiva. Sobre la base d'aquesta premissa, *L'empremta dels científics torellonencs*, de Pasqual Bernat, presenta la història individual de sis científics de Torelló: Pau Balmas, Josep Coll i Dorca, Onofre J. Novellas, Salvador Badia, Francesc X. Vergés i Lluís Thomasa. Sis trajectòries vitals vinculades al món de la ciència i la medicina, que van exercir i innovar, en un període de transformació i progrés científic comprès entre els segles XVIII i XX, i que en conjunt ens aproximem a la història científica del nostre país.

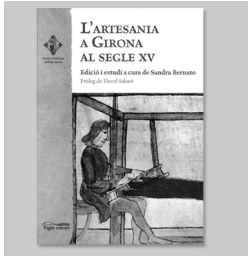
Tanmateix, avançant en la lectura, es va evidenciant una segona intenció de l'autor, que a priori passa desapercibuda, però que dona sentit i ànima a l'obra: l'ansia d'esdevenir un petit homenatge a unes figures que localment han estat poc valorades i reconegudes. La recuperació i el reconeixement d'aquests personatges «oblidats» passa per revelar-ne part de la trajectòria vital i les seves aportacions, no únicament en el camp de la ciència i la medicina, sinó també en les institucions acadèmiques i culturals de casa nostra.

Però deixant de banda el contingut i la voluntat de reconeixement d'aquests personatges, també mereix especial atenció la utilització de l'estudi biogràfic. En aquest sentit, els sis estudis biogràfics ofereixen al lector una doble visió. Així, hi trobem un relat detallat i minucios de la trajectòria vital d'aquests científics que permet una visió global i humana del personatge, al mateix temps que ofereix una radiografia exhaustiva de l'estat de salut de la comunitat científica de l'època.

Les aportacions d'aquesta investigació no són poques, des dels aspectes formals a l'essència. La novetat de l'estudi biogràfic actua com a esquelet per presentar els resultats d'una treballada investigació esperonada, en tot moment, per la necessitat de descobrir sis històries individuals, que formen part de la nostra memòria com a poble.

GEMMA CARRETERO I VERDAGUER. Llicenciada en història (UAB) i graduada superior en arxivística (ESAGED). Arxivera de l'Arxiu Municipal de Torelló (AMT)

DE trianovetats)

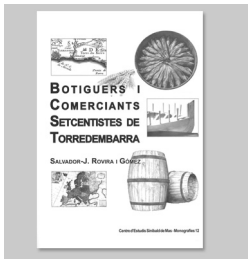

Sandra BERNATO (ed.) i
Flocel SABATÉ (pròleg)

L'artesanía a Girona al segle XV

Lleida: Pagès Editors,
2012. 223 p., 20 €

La consolidació del model urbà a la Girona de mitjan segle XV va comportar l'auge d'un sector artesanal gironí, que l'autora analitza a través de l'estudi de les actes notariales custodiades a l'Arxiu Històric de Girona. Mostra el desenvolupament mercantil i artesanal de la ciutat, l'intercanvi regional i el paper de l'artesanía en la societat gironina. La monografia es complementa amb un apèndix sobre els artesans catalans a Nàpols a la segona meitat del segle XV i amb sengles índexs onomàstic i toponímic.

Salvador-J. ROVIRA
I GÓMEZ

Botiguers i comerciants setcentistes de Torredembarra

Torredembarra: Centre
d'Estudis Sinibald de Mas,
2012. 112 p., 12 €

Estudi de com una de les principals poblacions del Tarragonès, durant el segle XVIII Torredembarra va desenvolupar una important activitat comercial, tant pel què fa al comerç a la menuda com en les transaccions de més envergadura. Rovira, en primer lloc, exposa el nom i la trajectòria dels botiguers i comerciants torrencs de l'època, per després analitzar els llinatges i els vincles familiars que s'establien entre ells, les activitats econòmiques que duïen a terme, els viatges a les colònies americanes i els recursos econòmics de què disposaven, a més d'altres aspectes com la vinculació al Sant Ofici.

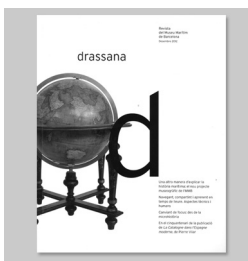

Jordi CURBET HEREU
(ed.) i Xavier LUNA-
BATLLE (pròleg)

El dietari de Joaquim Fina, de Palafrugell (1842-1878)

Barcelona: Publicacions de
l'Abadia de Montserrat,
2012. 80 p., 12 €

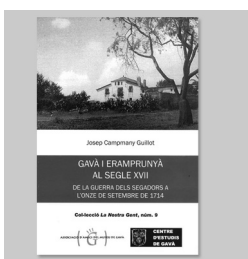
Els documents memorialístics estan prenent cada vegada més importància en l'estudi de la història local, la qual cosa fa que en els darrers anys sovintegin les edicions d'aquests tipus de fonts documentals. L'última és la del dietari de l'hisendat palafrugellenc Joaquim Fina, datat entre 1842 i 1878. Les primeres entrades se centren sobretot en qüestions meteorològiques, mentre que a partir de 1869 Fina detalla fets polítics amb incidència a la comarca del Baix Empordà, entre els quals destaquen els referits a la Tercera Guerra Carlina.

Drassana 10

Barcelona: Museu Marítim
de Barcelona, 2012.
143 p., 12 €

L'últim número de la revista *Drassana*, editada pel Museu Marítim de Barcelona, presenta un dossier dedicat a la història marítima estudiada des del punt de vista de la microhistòria en què recull una sèrie d'articles centrats en la història marítima local a les terres de parla catalana. Aquestes aportacions estudien les juntes de sanitat del port de Maó els segles XVIII i XIX; el naufragi d'un bergantí a Blanes l'any 1787; els llibres de visites dels fars de Catalunya i els conflictes de pesca a poblacions de l'Alt Empordà, com l'Escala, el Sardinal o Roses, durant l'edat moderna.

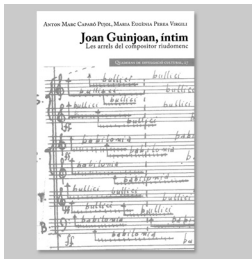

Josep CAMPANY
GUILLOT

Gavà i Eramprunyà al segle XVII: De la Guerra dels Segadors a l'Onze de Setembre de 1714

Gavà: Associació d'Amics
del Museu de Gavà; Centre
d'Estudis de Gavà, 2012.
229 p., 20 €

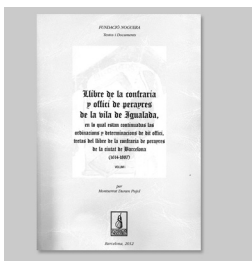
La primera part d'aquest estudi clàssic d'història local se centra en la situació socioeconòmica del Gavà del segle XVII i també de la seva àrea d'influència, la baronia d'Eramprunyà. Ofereix una descripció de l'espai d'aquesta població del Baix Llobregat, repartit entre masies i nuclis urbans; de les seves dinàmiques socials, marcades pel poder baronial i eclesial, i de la pagesia com a motor econòmic de l'època. La segona part, en canvi, analitza els tres conflictes que marcaren la història del Gavà del segle XVII: la Guerra dels Segadors, la Revolta dels Barretines i la Guerra de Successió.

**Anton Marc CAPARÓ
PUJOL; Maria Eugènia
PEREA VIRGILI**
**Joan Guinjoan,
íntim: Les arrels del
compositor
riudomencs**

Riudoms: Centre d'Estudis
Riudomencs Arnau de
Palomar, 2012. 224 p., 15,60 €

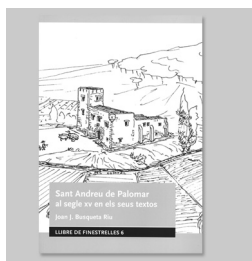
Amb aquesta biografia, el Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar no només ha volgut retre un homenatge al compositor i pianista Joan Guinjoan, sinó també al seu compromís envers el poble de Riudoms. D'aquesta manera, es fa un repàs als seus primers anys, passats en aquesta vila del Baix Camp, la vida familiar, el descobriment de la música que el portà primer a Barcelona i després a París i, especialment, el vincle que, fins i tot en la distància, Joan Guinjoan manté amb Riudoms i el camp, els sons ambientals dels quals considera una de les seves principals influències musicals.

**Montserrat DURAN
PUJOL (ed.)**
**Llibre de la
confraria y ofici
de perayres de la
vila d'Igualada
(2 vol.)**

Lleida: Pagès editors;
Fundació Noguera, 2012.
1050 p., 48 €

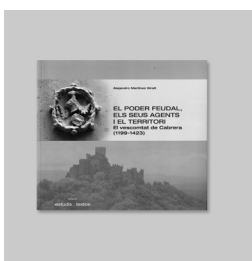
La confraria de paraires d'Igualada, sota l'advocació de sant Joan Baptista, va ser, durant més de dos segles, una de les associacions gremials més actives en l'entramat social de la capital de l'Anoia. La seva trajectòria, datada entre 1614 i 1887, està documentada per una sèrie de fonts (ordinacions, actes gremials i llibres de comptes, principalment) que es transcriuen en aquests volums. La transcripció està precedida per un estudi d'aquest gremi que el contextualitza històricament i també per una descripció d'aquestes fonts documentals.

Joan J. BUSQUETA RIU
**Sant Andreu de
Palomar al segle
XV en els seus
textos**

Sant Andreu de Palomar:
Centre d'Estudis Ignasi
Iglésias, 2012. 127 p., 12 €

A partir d'una selecció de textos referits a Sant Andreu de Palomar durant el segle XV, Busqueta reconstrueix la història d'aquest antic municipi, ara pertanyent a Barcelona. Abasta des dels conflictes de l'època, com ara la qüestió remença o la Guerra Civil catalana, fins a les solidaritats veïnals i les institucions benèfiques com confraries i hospitals, passant pel paper de Sant Andreu de Palomar respecte del marc territorial barceloní, el desenvolupament econòmic de la vila i les actituds dels santandreuenços davant la mort, a partir de l'anàlisi de testaments de l'època.

**Alejandro MARTÍNEZ
GIRALT**
**El poder feudal,
els seus agents i
el territori:
El vescomtat de
Cabrera (1199-1423)**

Santa Coloma de Farners:
Centre d'Estudis Selvatans,
2012. 124 p., 20 €

Els dominis del vescomtat de Cabrera, ja des del principi del segle XIII, s'estenien per més d'una cinquantena de municipis, la majoria dels quals es troben a la comarca de la Selva. Aquesta amplitud territorial comportava una complexa estructura feudal, que és la que s'analiza en aquesta monografia. Una sèrie d'agents (veguers, procuradors generals, jutges, notaris, etc.) s'encarregaven de la gestió d'aquest poder vescomtal, centralitzat al castell termenat de Montsoriu, cap i casal d'aquest important llinatge de la noblesa catalana medieval.

**Montserrat GURRERA I
LLUCH**
**Els orígens de la
xarxa escolar de
Mataró (1808-1868)**

Mataró: Fundació Caixa
Laietana, 2012. 687 p., 20 €

En aquesta monografia, l'autora estudia exhaustivament l'inici de les infraestructures educatives locals mataronines i la seva evolució al llarg del segle XIX. Hi documenta que l'educació dels nens mataronins queda en mans d'escoles religioses, com el Col·legi de Santa Anna dels pares escolapis, fins a mitjan segle XIX, quan es creen les primeres escoles primàries públiques. No obstant això, aquesta xarxa escolar va anar més enllà, amb la creació d'altres escoles centrades en l'ensenyament secundari, d'estudis professionals, de pàrvuls i d'adults, a més dels centres dedicats a l'educació de les noies.

noticiari

149

1 Agenda

■ Curs de recursos genealògics a Internet
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 3, 10, 17 I 24 D'ABRIL.
ORGANITZA: SOCIETAT CATALANA DE GENEALOGIA,
HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA, VEXIL-LOGOLOGIA I
NOBILIÀRIA

Exposició «Mollet davant la càmera. Una
mostra dels estudis Coma i Vizcarra»
MOLLET DEL VALLÈS, FINS AL 14 D'ABRIL.
ORGANITZEN: CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS I
MUSEU MUNICIPAL JOAN ABELLÓ

X Seminari d'Història. «La Guerra de Successió»
SOLSONA, 27 D'ABRIL. ORGANITZA: FUNDACIÓ
FRANCESC RIBALTA

Exposició «Tous i l'esport fins al 1980»
SANT MARTÍ DE TOUS, FINS AL 27 D'ABRIL.
ORGANITZA: AMICS DE TOUS

IX Recercat. Jornada de Cultura i Recerca Local
dels Territoris de Parla Catalana i XVIII Trobada
de Centres d'Estudis Locals i Comarcals de les
Comarques Gironines
RIPOLL, 27 I 28 D'ABRIL. ORGANITZEN: INSTITUT
RAMON MUNTANER, PATRONAT FRANCESC EIXIMENIS
I CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL RIPOLLÈS

2 Noticiari

IX RECERCAT. JORNADA DE CULTURA I RECERCA
LOCAL I XVIII TROBADA DE CENTRES D'ESTUDIS
LOCALS I COMARCALS DE LES TERRES DE GIRONA
Els dies 27 i 28 d'abril de 2013 se celebrarà a Ri-
poll, Capital de la Cultura Catalana 2013, la nove-
na edició del Recercat. Jornada de Cultura i Recer-
ca Local, l'activitat anual més important de l'Institut
Ramon Muntaner. En el seu transcurs també es du-
rà a terme la XVIII Trobada de Centres d'Estudis Lo-
cals i Comarcals de les Terres de Girona, organit-
zada pel Patronat Francesc Eiximenis.
Com en cada edició, el Recercat s'estructurarà al
voltant de la fira dels centres d'estudis, que s'ubi-
carà en un envelat a la plaça de l'Ajuntament de Ri-
poll. El públic hi podrà veure diferents materials
referents a l'activitat dels centres dels territoris de
parla catalana i diverses exposicions, que també
es trobaran en altres espais de Ripoll. A més de la
fira i de les exposicions, el Recercat comptarà amb
les presentacions «La farga: el valor d'una indús-
tria al Ripollès i al Vallespir», «Els secrets del Mo-
nestir de Ripoll: les descobertes realitzades en els
darrers anys a través de les novetats bibliogràfi-
ques» i «Els museus i les col·leccions rurals: in-
terpretació del passat per a entendre la societat
contemporània».

Curs de Sigil·lografia
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 30 D'ABRIL, 7, 14, 21 I 28 DE
MAIG I 4 DE JUNY. ORGANITZA: SOCIETAT CATALANA
DE GENEALOGIA, HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA,
VEXIL-LOGOLOGIA I NOBILIÀRIA

I Simposi d'Història del Carlisme
AVIÀ I BERGA, 11 DE MAIG. ORGANITZA: CENTRE
D'ESTUDIS D'AVIÀ

XI Joc a Joc, de Plaça a Plaça. «Els jocs en
temps dels moriscos»
ASCÓ, 17 DE MAIG. ORGANITZA: ASSOCIACIÓ
CULTURAL LO LLAÛT

VII Trobada d'Estudi per a la Preservació del
Patrimoni de Pedra Seca als Països Catalans
LES PRESES, 17, 18 I 19 DE MAIG. ORGANITZEN:
AJUNTAMENT DE LES PRESES I ASSOCIACIÓ PEDRA
TOSCA

Exposició «La Barcelona irreverent. La Societat
del Born (1858-1873) i El Niu Guerrer (1874-
1936)»
BARCELONA, FINS AL 26 DE MAIG. ORGANITZA:
FUNDACIÓ ARXIU FESTIU DE CATALUNYA I FUNDACIÓ
BARCELONA CULTURA

La jornada es complementarà amb el lliurament
dels IX Premis Recercat de reconeixement i del Pre-
mi Gerbert a treballs de recerca de batxillerat, con-
vocat pel Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès
i l'Ajuntament de Ripoll, i amb sengles visites guia-
des als espais subterranis de la nau central del mo-
nestir de Ripoll i al Museu Etnogràfic de Ripoll.

PUBLICACIÓ DEL VII ESPAI DESPUIG
*L'associacionisme i els equipaments culturals al
territori* és el darrer títol de la col·lecció Espai Des-
puig, concretament el número 7.
La publicació reproduceix les aportacions a la taula
rodona amb el mateix títol que va tenir lloc el no-
vembre de 2011 a Lloret de Mar. L'Espai Despuig se
celebra bianualment de manera itinerant, organit-
zat per l'Institut Ramon Muntaner en col·laboració
amb altres entitats, i té com a objectiu reflexionar
sobre aspectes del món cultural que afecten els
centres d'estudis, però que tenen un interès gene-
ral. L'edició del 2011 es va celebrar conjuntament
amb el Centre d'Estudis Selvatans i amb la
col·laboració de l'Ajuntament de Lloret de Mar.
El debat es va centrar entorn de les possibilitats de
cooperació i d'acció conjunta entre les associacions
culturals i els equipaments culturals públics per tal

X Fira del Llibre Ebrenc
MÓRA D'EBRE, 1 I 2 DE JUNY. ORGANITZEN: CENTRE
D'ESTUDIS DE LA RIBERA D'EBRE, AJUNTAMENT DE
MÓRA D'EBRE I INSTITUT RAMON MUNTANER

Jornada Josep M. Vives Castellet. Patrimoni
Humà
VALLS, 8 DE JUNY. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS
VALLENCOS

Trobada de Centres d'Estudis de les
Comarques de Lleida
EL PONT DE SUERT, 15 DE JUNY. ORGANITZEN:
INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCOS, CENTRE
D'ESTUDIS RIBAGORÇANS, CCEPC I INSTITUT
RAMON MUNTANER

III Jornada de la Societat Onomàstica.
«L'onomàstica del Pirineu català»
ESTERRI D'ÀNEU, 14, 15 I 16 DE JUNY. ORGANITZEN:
SOCIETAT D'ONOMÀSTICA I CONSELL CULTURAL DE
LES VALLS D'ÀNEU

de compartir i arribar a nous públics. El concepte de
mediació, tan utilitzat en l'àmbit de les relacions in-
terculturals i també per referir-se al paper que fan
les revistes culturals, va semblar un bon punt de par-
tida per estimular la reflexió: cal trobar fórmules
de col·laboració per optimitzar els recursos escas-
sos en temps de crisi, però també per arribar a més
gent amb nous llenguatges.
A la taula van intervenir M. Àngels Suquet, directo-
ra de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols i res-
ponsable de la revista *L'Arjau* i del Servei Pedagògic
(Tallers d'Història); Jordi Tura, director del Museu
Etnològic del Montseny La Gabella (2001-2007 i de
nou a partir del 2010), que acabava de deixar el càr-
rec a la Direcció General de Patrimoni Cultural de la
Generalitat de Catalunya; Pere Gifre, historiador,
president de l'Institut d'Estudis Empordanesos, i Josep
Vives, del gabinet tècnic del Departament de Cultu-
ra de la Generalitat de Catalunya. Va moderar la tau-
la la periodista de Ràdio Lloret Amaranta Gibert.
Els continguts de la publicació s'incorporaran a
l'apartat de l'Espai Despuig del portal de l'Institut Ra-
mon Muntaner (www.irmu.org) i al repositori RACO
(www.raco.cat).

Consell de redacció: Victòria Almuní (C.E. Senjencs), Joan Busqueta (UdL), David Cao (P. Estudis Osonencs), Joaquim Capdevila (UdL), Enric Garcia Domingo (M. Marítim Barcelona), Narcís Figueras (UOC), Antoni Gavalda (URV), Oriol Granados (CE. Montjuïc), Carla González Collantes (UIC), Oscar Jané (UAB), M. Carme Jiménez (IRMU), Joan-Lluís Mas (Terra dels Avis, Cat. Nord), Lourdes Plans (C.E. Històrics de Terrassa), Joaquim M. Puigvert (UdG), Mercè Renom (C.E. Comarcals Baix Llobregat), Teresa Reyes (Oficina Patrimoni Cultural - Diputació Barcelona), Enric Saguer (UdG), Carles Santacana (UB), Sebastià Serra (UIB), Ramon Ten (S. Arqueologia i Paleontologia. G.Cat), Francisc Viso (CCEPC).
Consell assessor: Agustí Alcoverro (MHC), Ferran Archilés (UV), Joan Armangué Herrero (Arxiu de Tradicions de l'Alguer), Josep Casanovas (UdV), Montserrat Duch (URV), Enric Guinot (UV), Antonieta Jarne (UdL), Antoni Mas Forners (C.E. Repoblació Mallorca. UIB), Marina Miquel (MHC), Conxita Mir (UdL), Vicent Olmos (UV), Joan Peytaví (UPVD), Santi Ponce (UdV), Joan Santacana (UB), Josep M. Sans Travé (ANC), Gemma Tribó (UB), Antoni Virgili (UAB)
<http://www.sre.urv.es/irmu/plecs/>.

Revista editada per:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

CCEPC
www.ccepc.org

Amb el suport de:

 Generalitat
de Catalunya

 Diputació de Barcelona
xarxa de municipis

 DIPUTACIÓ DE
TARRAGONA

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

 FUNDACIÓ PRIVADA
MÚTUA CATALANA

 Diputació de Girona

 Diputació de Lleida

 INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCOS